

State Security Bodies in the Period of New Economic Policy. 1921–1928]. Moskva: Kuchkovo pole. [in Russian].

Smyislov, O. 2012. *General Abakumov. Palach ili zhertva? [General Abakumov. Executioner or Victim?]*. Moskva: Veche. [in Russian].

Stepashin, S. V., red. 1995. *Organyi gosudarstvennoy bezopasnosti SSSR v Velikoy Otechestvennoy voyne [State Security Bodies of the USSR in the Great Patriotic War]*. Sbornik dokumentov. V 8 t. T. 1. Nakanune. Kniga pervaya (noyabr 1938 g. — dekabr 1940 g.). Moskva: Kniga i biznes. [in Russian].

Tepliyakov, A. 2006. Sibir: protsedura ispolneniya smertnyih prigovorov v 1920–1930-h godah [Siberia: the Procedure for the Execution of Death Sentences in the 1920's and 1930's]. *Literaturno-hudozhestvennyiy almanah*. Vyp. 4. Sayt: Golosa Sibiri. [Online]. Available at: <http://www.golosasibiri.narod.ru/>. [in Russian].

Yunge, M. & Viola, L. & Rossman, D., sost. 2017. *Chekisty na skame podsudimiyh [Chekists in the Dock]*. Sbornik statey. Moskva: Probel-2000. [in Russian].

УДК 2-756(477.83)

DOI: 10.20535/2307-5244.53.2021.248478

Р. Й. Голик

ORCID: 0000-0003-3123-1920

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Національної академії наук України*

І. В. Орлевич

ORCID: 0000-0002-7530-9833

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної
академії наук України; Львівський музей історії релігії*

Р. Нолук

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine*

І. Орлевич

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine; Lviv Museum of the History of Religion*

ШКОЛА ЛЬВІВСЬКОГО СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

The School of Lviv Stavropigian Institute in the Interwar Period

Проаналізовано діяльність школи русофільського товариства «Львівський ставропігійський інститут» у міжвоєнний період. Показано, що основним завданням цього освітнього закладу було прищеплення русофільських поглядів молоді й те, що вона вивчала греко-католицький обряд, церковний спів, що давало випускникам змогу працювати дяками. В державній системі

шкільництва ця установа виконувала допоміжну функцію. Утримуваний коштом Ставропігії при школі гуртожиток, який надавали або безкоштовно, або за невелику плату, уможлиблював навчання дітей із бідних селянських родин у львівських гімназіях, технічних і народних школах.

Ключові слова: Львівський ставропігійський інститут, школа, бурса, русофілство.

The main task of the Stavropigian school in the interwar period was the patriotic upbringing of young people in the Russophile spirit. Stavropigia community maintained the ritual school and the bursa. In the first, children studied the Greek-Catholic rite, church singing, numerous graduates of the school were able to work as cantors. Bursa (which enrolled students either for free or for a small fee) made it possible for children from poor peasant families to study in Lviv educational institutions: gymnasiums, technical and public schools.

The social composition of the pupils of the institute school represented the social structure of Western Ukrainian society in the interwar period — most of the pupils came from peasant families. According to the charter, only poor boys of 7–18 years of age, of Greek-Catholic faith, moral behaviour and with good academic progress were admitted to the bursa. The preference was given to the guys with good voice and an ear for music.

Teachers and head-teachers of the Stavropigian school were usually pro-Russophiles, which means that they were the members of youth Russophile societies, and children, whose parents actively participated in the Russophile movement during the First World War. Famous names including Vasyl Vavrik, Mikhail Onishkevich, Dmitry Klyuchnik were the members of Stavropigia community.

Russophile orientation of the members of the Stavropigian Institute led to the loss of popularity and its educational potential. Teaching the Russian language at school and promoting Russophile views negatively affected the outlook of young people and contradicted the national interests of Ukrainians.

Keywords: Lviv Stavropigian Institute, School, Bursa, Russophilism.

Львівська Ставропігія належить до унікальних українських інституцій — і за тривалістю існування (понад чотири століття — з XVI ст. до 1939 р.), і за особливою роллю в історії українців. Вона виступала захисником, а іноді чи не єдиним репрезентантом українського народу, його національної самобутності, культури, освіти й духовності (Ісаєвич, Я. 1966; Шустова, Ю. 2009; Киричук, О. & Орлевич, І. 2018). Наприкінці XVIII ст., після приєднання Східної Галичини до Австрії, вона опинилась у новій політично-правовій системі й зазнала реорганізації відповідно до норм австрійського законодавства, отримавши назву Ставропігійський інститут (Орлевич, І. 2001; Киричук, О. 2001). Володіючи школою, друкарнею, правом патронату над

церквою, він декларував свою правонаступність щодо братства. Славна в минулому братська школа стала ритуальною й використовувалася для навчання українських дітей церковнослов'янської та української мов, греко-католицького обряду і співу (Орлевич, І. 2001, с. 148). До 1848 р. вона залишалась єдиною народною школою з викладанням давньокнижної української мови у Львові, єдиним навчальним закладом, де українці могли вчитися згідно з національними традиціями — в цьому й полягало її історичне значення (Киричук, О. & Орлевич, І. 2018). Проте з часом, уже на початку ХХ ст., русофільська орієнтація членів Ставропігійського інституту призвела до втрати популярності та його освітньої установи.

Радикалізація русофільства в Східній Галичині, підтримка російської влади в роки Першої Світової війни, декларації про бажання приєднати східногалицькі терени до Росії викликали в українських демократичних сил сподівання, що невдовзі ця політична течія цілковито зникне, однак вона відродилася в Польській державі, до складу якої ввійшла Галичина (Орлевич, І. 2013). Із відновленням русофільського правління Ставропігійського інституту 1924 р., поновились і діяльність бурси (Ваврик, В. 1932, с. 49–50).

Мета пропонованої статті — висвітлити роль Ставропігійської школи у вихованні молоді в русофільському дусі, з'ясувати місце названого закладу освіти в державній системі шкільництва Польської держави, проаналізувати принципи навчання та викладання, проведення дозвілля, шляхи фінансування, соціальний склад учнів і вчителів та ін.

Цю тематику частково досліджували безпосередні учасники тих подій, викладачі школи й члени Ставропігії Василь Ваврик і Михайло Онишкевич. Їхні роботи, попри ідеологічну заангажованість, цінні введеним до наукового вжитку багатим інформаційним матеріалом. Джерельною базою праці є документи Ставропігії, котрі зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у м. Львів, а саме: директиви управління Ставропігії настоятелям школи й учителям, списки учнів та їхні заяви з проханням прийняти до закладу, програми навчання й відомості про успішність, дисциплінарні порушення учнів, службові та господарські питання тощо.

Методологічним підґрунтям студії є системно-історичний підхід у поєднанні з історико-генетичним методом, аналізом соціальних структур, структур ментальності та ідеології, а також з просопорографічним аналізом.

Русофіли використовували ресурси своїх культурно-просвітніх товариств — Ставропігії, «Народного дому», Товариства ім. М. Качковського, «Галицько-руської матиці» для реалізації партійних завдань. Школу Ставропігійського інституту вони розглядали як один із найважливіших засобів виховання молоді в русофільському дусі, а відтак, за її посередництвом, можливість впливати на суспільно-культурне життя народу¹. Коли в 1920-

¹ Восстановленная Ставропигия // Русский Голос. № 14. 18 мая 1924.

х рр. члени Інституту виборювали право на існування своєї установи, то підкреслювали, що лише відновлення діяльності бурси означатиме повне відновлення Ставропігії¹.

Кожна сфера діяльності Ставропігійського інституту, в т. ч. освітня, регламентувалася його статутом. Як і в XIX ст., ця інституція утримувала ритуальну школу й бурсу (Орлевич, І. 2018). Завдання першої з них у статуті визначено так: «підтримувати ірмологічний і хоральний спів в Успенській церкві, викладати церковну науку, старослов'янську і «русску» мови (викладання «русскої», тобто російської, мови запроваджено 1905 р. — Авт.), історію Русі, готувати бідну молодь «русскої» народності для духовного чину та інших звань, або принаймні дяків»². В основу своєї концепції русофіли у міжвоєнний період, як і в XIX ст. поклали уявлення про «русский» народ, сформований у княжі часи, котрий зі своєю тисячолітньою культурою мав відродитися, за уявленнями русофілів, як нове культурне, а згодом і політичне утворення. Русофіли розглядали галичан (або «галицко-руських») як частину «русского» народу, котрий, за їхнім переконанням, складався з трьох етносів: українського, російського та білоруського. Вивчення «русскої» мови, котру ототожнювали з літературною російською, вважали одним з етапів наближення до «русскої» культури (Орлевич, І. 2016, с. 192–193).

В переліку предметів 1935 р. вказано також мистецтво правильної вимови, речитативу, декламації та сценічної майстерності, котрі викладав бурсакам Осій Чарський, режисер приватного українського театру³.

Вихованцям Інститут забезпечував проживання у своїх приміщеннях, називаючи цей заклад бурсою. Тому в документах Ставропігії іноді трапляється паралельне вживання обох термінів — «школа» і «бурса»⁴. В перекладі з іноземної «бурса» означає «надання грошової допомоги для бідних дітей та їх утримання». Так називали притулки, в яких мешкали учні разом з учителями. Їх почали засновувати ще в Київській Русі, на зразок тогочасних західних колегій та академій (Ваврик, В. 1932, с. 49–50).

Наявні архівні матеріали фіксують, що вже 1924 р. у Ставропігійській школі навчалася 25 дітей. Прорусофільське виховання молоді інститутські діячі вважали головною метою існування їхніх шкіл — Ставропігійської та «Народного дому»⁵.

Через політику колонізації щодо українців призвела до значного скорочення кількості шкіл (Ступарик, Б. 1994, с. 124). Польська влада, хоч і підтримувала русофілів, не поспішала вдовольняти їхні прохання про відкриття

¹ Восстановленная Ставропигия // Русский Голос. № 14. 18 мая 1924.

² Центральний державний історичний архів України в м. Львові (ЦДІАЛ України). Ф. 129. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 19.

³ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 30. Арк. 5.

⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 1. Спр. 1324. Арк. 2.

⁵ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1294.

навчальних закладів із російською мовою викладання. Про потребу заснувати такі освітні заклади йшлося у резолюції, ухваленій на першому з'їзді відновленої русофільської партії «Русскої народної організації» 1 листопада 1923 р. Зокрема зазначалося про необхідність розвитку системи шкільництва з «русскою» (російською) літературною мовою викладання — від народних училищ і середніх навчальних закладів (їх планувалося відкрити хоча б п'ять) і до паралельних кафедр у Львівському університеті (Орлевич, І. 2013).

Однією із вимог до вступників у школу й бурсу було віднесення себе до «русскої» народності (Орлевич, І. 2016, с. 192). Батьки майбутніх учнів підписували згоду й на те, що їхні діти будуть зобов'язані «...обучатися вь бурсѣ русскому литературному языку и русской истории а дальше нотному мірскому и церковному пѣнію и участвовати вь хорѣ вь церкви»¹. Першорядний обов'язок вивчати «русску» (російську) мову однозначно свідчив про русофільський зміст навчання.

Згідно зі статутом, до бурси приймали тільки бідних хлопців 7–18 років, греко-католицького віросповідання, моральної поведінки та з хорошими успіхами в навчанні. При вступі кандидати мали подати кілька свідоцтв: про матеріальний стан сім'ї (т. зв. свідоцтво «убогості»), про стан здоров'я та щеплення від віспи, про народження, а також останнє шкільне свідоцтво. Першість надавали хлопцям з гарним голосом і музичним слухом. За однакових даних перевагу надавали сиротам, малозабезпеченим, відмінникам навчання².

Хоча в статуті зазначалося, що виховання, проживання та харчування учнів мало відбуватися коштом Ставропігії³, вона все ж у міжвоєнний період не могла забезпечити вихованцям таке утримання в повному обсязі. У разі прийняття до бурси їхніх нащадків, батьки укладали з Інститутом угоду, в якій зобов'язувались утримувати своїх дітей у Ставропігійській бурсі цілий навчальний рік, щомісяця сплачуючи гроші за навчання. Розмір цієї плати залежав від матеріального стану та платоспроможності батьків. Тож такі рішення приймали диференційовано на засіданні Керівної ради Інституту. Як дізнаємося зі списку платників за 1935/36 навчальний рік, внесок становив 10–40 зл. за місяць. Із 33 учнів четверо платили по 40 зл., п'ятеро — по 35, двоє — 30, троє — 25, ще троє — 23, двоє — 20, шестеро — 15, один — 10, троє навчалися безкоштовно⁴. У 1920-х рр. мінімальна плата бурсаків за навчання сягала від 20 до 70 зл. щомісячно. Батьки мали на початку року внести відразу половину всієї суми (на лазню, лікарську допомогу та поповнення шкільного інвентарю). Діти-сироти зазвичай училися безкоштовно.

¹ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1314. Арк. 1.

² ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 18.

³ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 19.

⁴ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1317. Арк. 2.

Намагаючись продемонструвати переваги своєї бурси, Інститут у звітах наголошував, що ціна за навчання в ній значно нижча, ніж ціни на оренду житла у Львові, заохочуючи вступати в цей заклад (для порівняння: оренда приватних квартир у місті вартувала 100–110 зл.¹ у 1925/26 н. р., 125–150 зл. — у 1927/28 н. р.²

Польська влада підтримувала русофільство як політичну течію, використовуючи його для послаблення українських демократичних сил і провокуючи український політикум на міжпартійні конфлікти (Орлевич, І. 2013). Як і попередня австрійська адміністрація, вона надавала фінансові дотації русофільським інституціям, у т. ч. Ставропігійській школі. Так, 1925 р. бурса отримала субсидії на суму 1 500 зл. від Міністерства народної освіти, що було достатньо для її належного функціонування. Того самого року Міністерство опіки асигнувало 500 зл., за які Інститут купив дубові стільці. На 1927/28 н. р. Міністерство освіти виділило 500 зл.³, а 1928 р. магістрат Львова — ще 2 000 зл.⁴ Незважаючи на плату від учнів і дотації від держави, значну частину коштів керівництво Ставропігії докладало самостійно. Наприклад, із платні учнів у 1928/29 н. р., що сукупно становила 1 615 зл., Інститут додав зі своїх фондів ще 5 225 зл.⁵ Серед іншого, він щоденно оплачував обіди для бідних учнів⁶. Загалом ця інституція функціонувала як самостійна фінансова одиниця з прибутковими фондами (оренда нерухомості, пожертви членів, надходження від видання та продажу книжок тощо) і статтями витрат на різні галузі діяльності.

У разі несплати батьки мусили до 10 числа відповідного місяця забрати свого сина з закладу. Підставами для виключення з бурси були також неуспішне навчання й дисциплінарні порушення⁷. Іноді виключали й за вияв українофільських переконань. Учень бурси Федір Мацків вирішив перейти з польської гімназії в українську без відома керівництва Інституту⁸. Діячі Ставропігії міжвоєнного періоду воліли, щоб їхні вихованці навчалися у польських закладах, на протигагу українським⁹. Керівництво Інституту доклало всіх зусиль, аби хлопець знову став учнем VII (польської) гімназії і відновило його перебування в бурсі своєї інституції¹⁰.

¹ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 25. Арк. 10–11.

² Временник Ставропігійского Института с месяцесловом на 1929. 1928. С. XVI.

³ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Спр. 26. Арк. 10.

⁴ Отчет о деятельности Правящего Совета Ставропігійского Института за время от 22-го апреля 1928 по 12-ое мая 1929 года. 1929. С. LXXX.

⁵ Отчет о деятельности Правящего Совета Ставропігійского Института за время от 22-го апреля 1928 по 12-ое мая 1929 года. 1929. С. LXXX.

⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 25. Арк. 10–11.

⁷ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1314. Арк. 1.

⁸ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1316. Арк. 18.

⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1316. Арк. 19.

¹⁰ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1316. Арк. 22.

Кількість учнів у Ставропігійській бурсі міжвоєнних років пересічно становила 30 осіб. Як на той час, це доволі низький показник (стільки ж бурсаків було й у XIX ст., а, для прикладу, у школі ім. М. Шашкевича налічувалося близько 3 000 дітей). З огляду на численність української молоді, яка навчалася, Ставропігія, надаючи безкоштовне або дешеве житло, могла підтримувати тільки незначну частину охочих здобути освіту.

Школа Інституту була лише допоміжною в системі польського державного шкільництва — її учні обов'язково мали відвідувати державні або приватні освітні заклади: гімназії, технічні, комерційні та народні училища, дяківські школи, різноманітні курси тощо. Так, у 1935/36 н. р. вихованці бурси були учнями різних львівських шкіл: 20 осіб відвідували середньотехнічні училища, 6 — гімназії, 2 — середні комерційні училища, двоє навчалися приватно¹.

Соціальний склад вихованців інститутської школи відповідав соціальній структурі західноукраїнського суспільства в міжвоєнний період, більшість серед якого становило селянство. Серед учнів бурси переважали діти селян. Скажімо, 1936 р. у школі навчалася 28 вихідців із села, 6 дітей чиновників і по одному синові священника, слюсаря, інженера та поміщика².

У Ставропігійській бурсі було дві провідні посади — директор і вчитель. Їхні обов'язки визначались окремими інструкціями, котрі укладали Керівна рада або (для вчителя) директор бурси³. За «Регуламином», учитель мав не лише наглядати за загальним порядком у бурсі, але й виховувати «довірену йому молодь у релігійному, національному і культурному відношеннях». Життя і заняття вихованців бурси протягом дня було визначено регуляміном⁴, з яким можна було ознайомитися в їдальні бурси. Наставник щодня перевіряв інвентар, якість прибирання приміщень, контролював, як учні вивчили уроки (з 3 до 7 год. вечора)⁵, був присутнім під час загальної молитви на сніданку, обіді та вечері, за необхідності заступав директора. Про всі свої спостереження повідомляв завідувачеві бурси й від нього отримував необхідні вказівки⁶. Після кожної сесії («конференції») директор і вчитель подавали звіти про успішність учнів Керівній раді Інституту⁷.

Директора бурси та настоятеля ставропігійське керівництво обирало на конкурсній основі. Кандидати на посаду очільника цього навчального закладу писали заяви, до яких додавали автобіографії. Зазвичай як вигідний аргумент намагалися показати свою активну позицію серед діячів русофільського руху або те, яких репресій вони зазнали з боку австрійської влади⁸.

¹ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1290. Арк. 1–2.

² ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1290. Арк. 1–2.

³ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1291. Арк. 6–7.

⁴ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1291. Арк. 5.

⁵ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1291. Арк. 5.

⁶ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1291. Арк. 1 зв.

⁷ Временник. Научно-литературные записки Львовского Ставропигиона. 1932.

⁸ ЦДДАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 158. Арк. 3.

Настоятелями й директорами Ставропiгiйської бурси ставали переважно студенти, що пояснюється невисокою платою (близько 10 зл. місячно). Це були прорусофiльські особи, на момент праці в бурсі члени молодіжних русофiльських товариств (як-от М. Онишкевич і М. Мартин — настоятелі бурси 1929/30 н. р., котрі належали до товариства «Друг»¹, або майбутні ставропiгiйські братчики, або молоді люди зі штрихами в біографії, що доводили їхню активну участь у русофiльському русі (наприклад, Ф. Сандович настоятель у 1930/31 н. р. — син отця декана, котрого 1914 р. розстріляли австрійці)². В 1925/26 н. р. настоятелем бурси був студент медицини Г. Чемерис, згодом член Інституту, а його помічником і викладачем історії — студент філософії Роман Луцик, у майбутньому — ставропiгiйський діяч, активний учасник міжвоєнного русофiльського руху. Протягом 1927/28 н. р. посаду настоятеля займав Всеволод Труш, відомий русофiл, член РНО і т. п., а пізніше — Степан Королишин, студент університету³. 1929 р. директором бурси Інституту призначено викладача гімназії Дмитра Ключника, раніше — директора бурси «Народного дому», працівника газети «Русский голос» (1924–1927), редактора «Временника» (1926–1930), а настоятелем — студента юридичного факультету Еміліяна Дуркота⁴. У 1930/31 н. р. директором став учитель Роман Максимович, настоятелем — студент. Лекції з «русської» мови та історії В. Ваврик читав по 4 год. на тиждень⁵. У першій половині 1936/37 н. р. бурсу очолював Северин Ясеницький, викладач технічного училища, потім його змінив В. Ваврик. Настоятелював Ю. Дзямба, студент філософського факультету. «Русської» літератури вихованців учив М. Онишкевич, нотного співу — Северин Гумецький⁶.

Науку богочестя й ритуалів викладав священник, якого визначало керівництво Ставропiгiї, дяківських навичок навчав учнів дяк Успенської церкви. Шкільний хор зобов'язаний був брати участь у всіх Літургіях, а якщо під час святкових богослужінь учитель школи не справлявся з навантаженням, то йому давали в допомогу ще вчителя співу⁷.

У бурсі була т. зв. господарська частина: жінка, яка вела господарство, куховарка і двірник. Працював тут на платній основі й лікар, зазвичай член Ставропiгiї, діяч русофiльського руху. Лікарем бурси в 1925/26 н. р. був Олександр Пелих, доктор медицини, прийнятий до Інституту 1925 р. як лікар-практик у Львові, котрий згодом став директором лікарні в Сокалі⁸.

¹ Временник. Научно-литературные записки Львовского Ставропигиона. 1932. С. 120–121.

² Временник. Научно-литературные записки Львовского Ставропигиона. 1932. С. X.

³ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 26. Арк. 10.

⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 26. Арк. 14.

⁵ Временник. Научно-литературные записки Львовского Ставропигиона. 1932. С. X.

⁶ Отчет о деятельности Правящего Совета и состоянии Ставропигийского Института за 1937/38 год. 1938. С. 8–9.

⁷ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 32–33.

⁸ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 23. Арк. 2–3.

Наступного року лікарські обов'язки в цьому навчальному закладі виконував Іван Гриневецький, доктор медицини. Свого часу, закінчивши Віденський університет, він захопився громадсько-політичними справами, до війни був редактором русофільської газети «Прикарпатська Русь», 1914 р. заарештований і вивезений у Терезин, потім — у Талергоф. Після війни повністю присвятив себе медицині. Вступив у члени Ставропігії 23 лютого 1927 р.¹

У 1929/30 н. р. замість померлого І. Гриневецького лікарем призначили доктора медицини Григорія Чемериса². 1914 р. він був в'язнем Талергофа. Після війни — перший голова русофільського студентського товариства «Друг» і член усіх інших русофільських товариств (Ставропігії — з 1929 р.).

Унаслідок світової економічної кризи 1929–1933 рр. у краї зменшився приплив селянських дітей до навчальних закладів Львова. Те саме спостерігалось і в бурсі Інституту, кількість вихованців якої знизилася з 15 до 8. Місячна плата, котру вони вносили, не покривала витрат, тому незабаром їх перевели до бурси «Народного дому»³, а приміщення інститутської надав безкоштовно студентському гуртожитку «Друг». Аби врятувати ситуацію, керівництво Інституту організувало підготовчі курси, на котрі запросило шістьох селянських хлопчиків. Вони склали вступний іспит у 5-й клас міської школи. Після канікул бурсу знову відкрили, і в ній навчалось 17 дітей⁴.

У річницю русофільського виховання молоді Ставропігія 1933 р. заснувала гурток з промовистою назвою «Дон». Намагаючись наслідувати навчально-виховний процес середніх державних шкіл, учительський та учнівський колектив видавав стінну газету «Молодець» двома мовами — російською й українською. Українськомовну літературу русофіли часто друкували в міжвоєнний період, оскільки вважали, що літературну «русську» (російську) мову розуміє далеко не все населення, особливо, коли йдеться про селянство, найчисленнішу соціальну верству, ідеологічну роботу серед якої русофіли розглядали як одне зі своїх найважливіших завдань. Тому правильно, на їхню думку, було публікувати літературу й «народним діалектом» — українською мовою доти, доки всі мешканці Галичини опанують «русську» (російську). Пізніше видавалася «Наша жизнь».

У бурсі поряд з галичанами навчалися вихідці з Волині, що, на переконання вчителя М. Онишкевича, сприяло виробленню спільних психологічних рис «русского» народу. За його словами, «бурса виступає в ролі грона,

¹ Отчет о деятельности Правящего Совета Ставропигийского Института за время от 22-го апреля 1928 по 12-ое мая 1929 года. 1929. С. XVI.

² Юбилейный сборник в память 350-летия Львовского Ставропигиона. Временник. Научно-литературные записки Львовского Ставропигиона на 1936 и 1937 годы. Временник / под ред. В. П. Ваврика. Львов, 1937. Ч. 2. С. 130, 133.

³ Временник. Научно-литературные записки Львовского Ставропигиона на 1933 год. 1932. С. 104.

⁴ Временник. Научно-литературные записки Львовского Ставропигиона на 1933 год. 1932. С. 104–105.

в якому різноманітний матеріал переплавлюється в один цільний матеріал» (Онишкевич, М. 1936).

Одними з видів дозвілля в бурсаків Ставропігії були прогулянки на свіжому повітрі й катання на ковзанах¹. У 1934/35 н. р. Інститут відправив двох учнів на море².

До улюблених свят, які влаштовували бурсаки, належало свято Миколая. Бурсаки Ставропігії відзначали його разом з бурсаками «Народного дому». Після музично-вокального концерту роздавали подарунки дітям. Вечірка 1937 р., наприклад, відбувалася за таким сценарієм: «1) Золушка. Песа в 3 актах Льва Урванцова, 2) св. Николай — хор учнів бурси під керівництвом Осипа Гумецького, 3) Роздача подарунків, 4) Дитяча забава»³. Ці вечори проводили частково за пожертви, зібрані на самому святі. Так, 1936 р. на нього витратили 98 зл. 10 гр., зібрані ж 28 зл. 15 гр. Чимало жертвували члени Ставропігії — І. Заяць, Ю. Гумецький, М. Заяць, А. Гула, З. Гумецька та ін.⁴

Основними завданнями Ставропігійської бурси в міжвоєнну добу було патріотичне виховання й заміна цим освітнім закладом школи з російською мовою викладання, котрої в державі на той час не існувало. Ставропігія утримувала ритуальну школу та бурсу. В першій вивчали греко-католицький обряд, церковний спів, тож багато випускників школи могли після закінчення працювати дяками, а це для вихідців із незаможних родин було неабияким соціальним ліфтом. А завдяки наявності бурси діти з бідних селянських родин отримували змогу навчатись у львівських закладах освіти: гімназіях, технічних і народних школах. Втім, попри суттєву економічну допомогу тим, хто цього потребував, навіть у складні роки, умови її отримання були суттєво заідеологізовані. Від вступників із відповідних соціальних прошарків вимагалися насамперед не знання чи вміння на певному визначеному рівні, а русофільські переконання (щоправда, у виняткових випадках тут навчалися й українофіли). Викладання в школі російської мови та пропагування русофільських поглядів суттєво позначалося на світоглядному становленні молоді й суперечило національним інтересам українців.

Ваврик, В. 1932. Школа и бурса Львовского ставропигиона. *Временник. Научно-литературные записки Львовского Ставропигиона на 1933 год.* С. 49–50.

Ісаєвич, Я. 1966. *Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст. Львів.*

Киричук, О. 2001. *Львівський Ставропігійський інститут у громадському житті Галичини другої половини XIX — початку XX ст. Львів.*

¹ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1316. Арк. 22 зв.

² ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 30. Арк. 5.

³ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1295. Арк. 26.

⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 1295. Арк. 1,4.

Киричук, О. & Орлевич, І. 2018. *Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини*. Львів.

Онишкевич, М. 1936. Бурса Ставропігійського Інститута. *Русский Голос*. 12 апреля. № 14 (748).

Орлевич, І. 2013. Русофільська течія на початку 1920-х років у Галичині. *Галичина*. Львів. Ч. 22–23. 200–208. [Online]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_2

Орлевич, І. 2001. *Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII — 60-ті рр. XIX ст.)*. Львів. 148.

Орлевич, І. 2016. Термінологія русофілів як індикатор самоідентифікації. *Національна ідентифікація українців Галичини у XIX — на початку XX століття (еволюція етноніма)* / [наук. ред. І. Орлевич]. Львів. С. 188–222.

Орлевич, І. 2018. Недержавні освітні заклади українців Галичини у XVIII — на початку XX століття. *Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX — початок XXI століть)*: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів. Кн. 1. С. 117–153.

Ступарик, Б. 1994. *Шкільництво Галичини (1772–1939)*. Івано-Франківськ: М-во освіти України, Ін-т систем. дослідж. освіти, Прикарпат. ун-т імені Василя Стефаника.

Шустова, Ю. 2009. *Документи Львовського Успенського Ставропігійського братства (1586–1788): Источниковедческое исследование*, Москва.

Vavryk, V. 1932. Shkola i bursa Lvovskogo stavropygiona. [School and Bursa of the Lviv Stavropigion]. *Vremennyk. Nauchno-literaturnya zapysky Lvovskaho Stavropyhyona na 1933 hod.* [in Russian].

Isaievych, Ya. 1966. *Bratstva ta ikh rol u rozvytku ukrainskoi kultury XVI–XVIII st.* [Brotherhoods and Their Role in the Development of Ukrainian Culture of the 16th — 18th Centuries]. Lviv. [in Ukrainian].

Kyrychuk, O. 2001. *Lvivskiyi Stavropihiiskiyi instytut u hromadskomu zhytti Halychyny druhoi polovyny XIX — pochatku XX st.* [Lviv Stavropigian Institute in the Public Life of Galicia in the Second Half of 19th — Beginning of 20th Century]. Lviv. [in Ukrainian].

Kyrychuk, O. & Orlevych, I. 2018. *Lvivskiyi Stavropihiiskiyi instytut (1788–1914). Rol u suspilno-politychnomu, kulturnomu ta relihiinomu zhytti ukraintsiv Halychyny.* [Lviv Stavropigian Institute (1788–1914). Role in the Socio-Political, Cultural and Religious Life of Ukrainians of Galicia]. Lviv. [in Ukrainian].

Onyshkevych, M. 1936. Bursa Stavropyhiiskoho Ynstytuta. [Bursa of the Stavropigion Institute]. *Russkii Holos*. 12 aprelia. № 14. (748). [in Russian].

Orlevych, I. 2013. Rusofiliska techiia na pochatku 1920-h rokiv u Halychyni [Russophile Current in the Early of 1920's Years in Galicia]. *Halychyna*. Ч. 22–23. 200–208. [Online]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_2. [in Ukrainian].

Orlevych, I. 2001. *Stavropihiiskiyi instytut u Lvovi (kinets XVIII — 60-ti rr. XIX st.)* [Stavropigion Institute in Lviv (at the End of 18th — 60's Years of 19th Century)]. Lviv. S. 148. [in Ukrainian].

Orlevych, I. 2016. Terminolohiia rusofiliv yak indyikator samoidentyfikatsii [Russophile terminology as an indicator of self-identification]. *Natsionalna identyfikatsiia ukraintsiv Halychyny u kinci XIX — na pochatku XX stolittia (evoliutsiia etnonima)* / [наук. ред. І. Орлевич]. Lviv. S. 188–222. [in Ukrainian].

Orlevych, I. 2018. Nederzhavni osvichni zaklady ukraintsiv halychyny u xix — na pochatu xx stolittia [Non-Governmental Educational Institutions of Ukrainians Galicias in the 18th — Early 20th Centuries]. *Osvita natsionalnykh menshyn v Ukraini: istorychni tradytsii, pravovi zasady, suchasni vykyky (XIX — pochatok XX stolit):* Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. Lviv. Kn. 1. S. 117–153. [in Ukrainian].

Stuparyk, B. 1994. *Shkilnytstvo Halychyny (1772–1939)*. [Shkilnytstvo Halychyny (1772–1939)]. Ivano-Frankivsk: M-vo osvity Ukrainy, In-t system. doslidzh. osvity, Prykarp. un-t imeni Vasylia Stefanyka. [in Ukrainian].

Shustova, Yu. 2009. *Dokumenty Lvovskoho Uspenskoho Stavropyhyiskoho bratstva (1586–1788): Istochnykovedcheske issledovanye* [Documents of the Lviv Assumption Stavropigi Brotherhood (1586–1788): Source Study]. Moskva. [in Russian].

УДК 94(477)1939

DOI: 10.20535/2307-5244.53.2021.248479

І. Райківський

ORCID: 0000-0003-2218-9556

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

Л. Кобута

ORCID: 0000-0002-3768-2864

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

I. Raikivskyi

Public Higher Education Institution

«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»

L. Kobuta

Public Higher Education Institution

«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»

ДОЛЯ ЛІДЕРІВ УСДП ПІСЛЯ ВКЛЮЧЕННЯ ГАЛИЧИНИ ДО СКЛАДУ СРСР ВОСЕНИ 1939 Р.

*The Fate of the Ukrainian Social Democratic Party Leaders
after Integration of Halychyna into the USSR in Autumn 1939*

Проаналізовано долю провідних діячів Української соціал-демократичної партії після початку Другої Світової війни та встановлення в Галичині комуністичного режиму. Соціал-демократам не допоміг саморозпуск партії з метою не дати юридичних підстав для покарання. Жертвами репресії стали більшість лідерів — голова УСДП В. Старосольський з сім'єю, його заступник — П. Буняк, І. Кушнір, Р. Домбчевський та ін. Частина діячів